

Міністерство охорони здоров'я
Національний фармацевтичний університет

О. І. Тихонов, Т. Г. Ярних

Аптечна технологія ліків

*Підручник для студентів
вищих навчальних закладів*

**За редакцією лауреата Державної премії України
в галузі науки і техніки, академіка УАН,
професора О. І. Тихонова**

Видання п'яте

Вінниця
Нова Книга
2019

УДК 615.012[014:615.45]001.89
Т44

Затверджено Міністерством охорони здоров'я України як національний підручник для студентів вищого фармацевтичного навчального закладу (фармацевтичних факультетів) IV рівня акредитації (протокол засідання науково-методичної комісії з фармації Міністерства освіти і науки України № 10 від 21.03.2014 р.)

Рецензенти:

Л. Л. Давтян, доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичної технології і біофармації Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика

О. П. Гудзенко, доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри технології ліків, організації та економіки фармації Державного закладу “Луганський державний медичний університет”.

У підготовці матеріалів при написанні підручника брали участь доценти:

Р. К. Чаговець, **Н. Ф. Орловецька**, **В. А. Собольова**, **О. С. Данькевич**
к. фарм. н. **О. А. Рухмакова**, к. фарм. н. **М. В. Буряк**.

Тихонов О. І.

Т44 Аптечна технологія ліків : підручник для студ. фарм. ф-тів ВМНЗ України III–IV рівнів акредитації / Тихонов О. І., Ярних Т. Г. ; за ред. О. І. Тихонова. – 5-те вид. – Вінниця : Нова Книга, 2019 – 536 с., іл.
ISBN 978-966-382-760-5

У підручнику наведено сучасні відомості з теорії та практики приготування ліків в умовах аптеки. Для студентів фармацевтичних ВНЗ та факультетів.

УДК 615.012[014:615.45]001.89

ISBN 978-966-382-760-5

© Тихонов О. І., Ярних Т. Г., 1995
© Тихонов О. І., Ярних Т. Г., 2019
© Шутова Л. Я., переклад укр., 2004
© Нова Книга, 2019

Указ
Президента України

**Про присудження Державних премій України
в галузі науки і техніки 2013 року**

На підставі подання Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки постановляю:

Присудити Державні премії України в галузі науки і техніки 2013 року:

– за підручник "Аптечна технологія ліків". – Вінниця: видавництво "НОВА КНИГА", 2007. – 640 с, іл:

ТИХОНОВУ Олександр Івановичу – докторові фармацевтичних наук, професорові Національного фармацевтичного університету;

ЯРНИХ Тетяні Григорівні – докторові фармацевтичних наук, завідувачеві кафедри Національного фармацевтичного університету.

Президент України

П. Порошенко

23 серпня 2014 року

№ 675/2014

ЗМІСТ

Передмова	10
Перелік основних умовних скорочень	13

ЧАСТИНА ПЕРША. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЛІКІВ

Розділ 1. Технологія ліків як наукова дисципліна	16
Основні терміни і поняття технології ліків	19
Поняття про лікарську форму і лікарський препарат	23
Розділ 2. Історичні дані про розвиток технології ліків	29
Технологія лікарських препаратів у стародавню епоху	29
Технологія лікарських препаратів у середні віки (V–XII)	31
Технологія лікарських препаратів у період XIII–XVIII століть	32
Технологія лікарських препаратів у період XIX–XX століть	35
Розділ 3. Загальні відомості про біофармацію та її значення для теорії і практики технології ліків	41
Фармацевтичні фактори та їх зміст	42
Поняття про біологічну доступність лікарських речовин	45
Розділ 4. Аптека, її завдання і функції	47
Упорядкування та обладнання аптеки	48
Вимоги до виробничих приміщень і обладнання аптек	49
Розділ 5. Вимоги до виготовлення лікарських препаратів в умовах аптек	51
Вимоги до персоналу	52
Нормування складу прописів лікарських препаратів	52
Забезпечення якості лікарських препаратів	59
Вимоги до технологічного процесу виготовлення лікарських препаратів	62
Контроль якості ліків в умовах аптек	65
Розділ 6. Лікарські засоби	67
Отруйні і сильнодіючі лікарські засоби	67
Поняття про дозу лікарських засобів	69
Шляхи введення лікарських препаратів в організм	71
Розділ 7. Класифікація лікарських форм	73
Класифікація лікарських форм за агрегатним станом, способом застосування і шляхами введення	73
Дисперсологічна (технологічна) класифікація	74

Розділ 8. Тара й закупорювальні матеріали, що застосовуються в аптечній практиці	77
Матеріали, що застосовуються для виготовлення тари	79
Закупорювальні матеріали	81
Миття і знезаражування посуду	82
Розділ 9. Вимірювання за масою та об'ємом в аптечному виробництві ліків	86
Дозування за масою	86
Метрологічні властивості терезів	88
Дозування за об'ємом і краплями	94
Розділ 10. Засоби механізації у технології лікарських препаратів аптечного виробництва	101
Засоби механізації для миття, дезінфекції і стерилізації аптечного посуду	101
Засоби механізації у технології твердих лікарських форм	107
Засоби механізації у технології рідких лікарських форм	113
Засоби механізації у технології м'яких лікарських форм	118
Засоби механізації у технології ін'єкційних і асептичних лікарських форм	121
Засоби механізації допоміжних операцій у технології лікарських форм	133

ЧАСТИНА ДРУГА. ТЕХНОЛОГІЯ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ

ВІДДІЛ 1. ТВЕРДІ ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ

Розділ 11. Порошки (PULVERES)	141
Характеристика порошків	141
Класифікація і способи прописування порошків	142
Технологічні стадії приготування порошків	143
Власна технологія порошків	153
Оцінка якості й удосконалення технології порошків	161
Розділ 12. Збори (SPECIES)	163
Характеристика і класифікація зборів	163
Способи прописування зборів	167
Приготування зборів	167
Оцінка якості, зберігання і відпуск зборів	170

ВІДДІЛ 2. РІДКІ ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ

Розділ 13. Загальні питання технології рідких лікарських форм	172
Класифікація рідких лікарських форм	172
Розчинники, застосовувані для готування рідких лікарських форм	173
Технологічні стадії виготовлення рідких лікарських форм	179
Оцінка якості й оформлення рідких лікарських форм до відпуску	184
Розділ 14. Розчини (SOLUTIONES)	186
Загальна характеристика розчинів. Поняття про розчинність	186

Позначення концентрації розчинів та їх прописування	188
Водні розчини	188
Концентровані розчини для бюреткової установки	194
Приготування рідких лікарських форм із використанням концентрованих розчинів і сухих лікарських речовин	196
Стандартні фармакопейні розчини	199
Неводні розчини	204
Удосконалення якості й технології розчинів	207
Розділ 15. Краплі (GUTTAE)	208
Характеристика крапель	208
Краплі для внутрішнього застосування (<i>guttae pro usu interno</i>)	209
Краплі для зовнішнього застосування (<i>guttae pro usu externo</i>)	210
Оцінка якості й удосконалення технології крапель	212
Розділ 16. Розчини високомолекулярних сполук	213
Характеристика високомолекулярних сполук	213
Класифікація високомолекулярних сполук	216
Розчини необмежено набухаючих ВМС	224
Розчини обмежено набухаючих ВМС	225
Розділ 17. Колоїдні розчини (SOLLUTIONES COLLOIDALE)	227
Характеристика колоїдних розчинів	227
Розчини захищених колоїдів	228
Розчини напівколоїдів	230
Розділ 18. Суспензії (SUSPENSIONES)	231
Характеристика суспензій	231
Фактори, які впливають на стійкість гетерогенних систем. Закон Стокса	232
Технологія суспензій	235
Оцінка якості, зберігання й удосконалення суспензій	238
Розділ 19. Емульсії (EMULSA)	240
Характеристика емульсій	240
Теоретичні основи утворення емульсій	241
Технологія емульсій	245
Оцінка якості, зберігання й удосконалення емульсій	248
Розділ 20. Настої і відвари (INFUSA ET DECOCTA)	250
Характеристика настоїв і відварів	250
Теоретичні основи процесу екстракції лікарської рослинної сировини	251
Апаратура, що застосовується в технології водних витяжок	256
Технологія водних витяжок	257
Особливі випадки приготування водних витяжок. Авторські прописи	261
Технологія водних витяжок з використанням екстрактів-концентратів	262
Оцінка якості, зберігання й удосконалення водних витяжок	264

ВІДДІЛ 3. М'ЯКІ ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ

Розділ 21. Лініменти (LINIMENTA)	267
Характеристика і класифікація лініментів	267
Загальні правила приготування лініментів	269
Власна технологія лініментів	269
Контроль якості, зберігання й удосконалення технології лініментів	273
Розділ 22. Мазі (UNGUENTA)	275
Характеристика і призначення мазей	275
Класифікація мазей	276
Основи для мазей, вимоги до них та їх класифікація	277
Прописування мазей	286
Загальні правила виготовлення мазей	286
Розрахунки кількостей лікарських речовин і основи	287
Власна технологія мазей	288
Концентрати і напівфабрикати для виготовлення мазей	297
Оцінка якості мазей	298
Удосконалення технології мазей	300
Розділ 23. Супозиторії (SUPPOSITORIA)	301
Характеристика супозиторіїв	301
Супозиторні основи	303
Прописування супозиторіїв	306
Технологія супозиторіїв	306
Оцінка якості і зберігання супозиторіїв	319
Удосконалення технології супозиторіїв	320
Розділ 24. Пілюлі (PILULAE)	322
Характеристика пілюль	322
Допоміжні речовини	323
Загальні правила виготовлення пілюль	325
Прописування пілюль	327
Власна технологія пілюль	327
Контроль якості, зберігання і відпуск пілюль	331

ВІДДІЛ 4. СТЕРИЛЬНІ ТА АСЕПТИЧНО ВИГОТОВЛЕНІ ЛІКАРСЬКІ ФОРМИ

Розділ 25. Лікарські форми для ін'єкцій	334
Характеристика лікарських форм для ін'єкцій	334
Розчинники	336
Організація роботи в асептичних умовах	341
Стерилізація	344
Технологія розчинів для ін'єкцій та контроль їх якості	355

Стабілізація розчинів для ін'єкцій	358
Власна технологія розчинів для ін'єкцій	364
Ізотонічні розчини	365
Плазмозамінні (фізіологічні) розчини	372
Розчини для ін'єкцій на неводних розчинниках	378
Зберігання і відпуск ін'єкційних лікарських форм	379
Удосконалення технології ін'єкційних лікарських форм	380
Розділ 26. Очні лікарські форми	382
Характеристика очних лікарських форм	382
Очні краплі (<i>guttae ophthalmicae</i>)	382
Очні мазі (<i>unguenta ophthalmica seu oculenta</i>)	389
Контроль якості, зберігання і відпуск очних лікарських форм	391
Удосконалення технології очних лікарських форм	392
Розділ 27. Лікарські форми з антибіотиками	394
Характеристика антибіотиків	394
Вимоги, які висуваються до антибіотиків, та їх класифікація	395
Технологія лікарських форм з антибіотиками	395
Оцінка якості, зберігання і відпуск лікарських форм з антибіотиками	403
Удосконалення технології лікарських форм з антибіотиками	403
Розділ 28. Лікарські форми для дітей	405
Особливості застосування і призначення лікарських препаратів для дітей	405
Особливості технології, контролю, зберігання і відпуску лікарських препаратів для дітей	414
Удосконалення лікарських форм для дітей	417

ВІДДІЛ 5. УТРУДНЕНІ Й НЕСУМІСНІ ПОЄДНАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Розділ 29. Утруднені випадки приготування ліків	419
Характеристика уявних несумісностей	420
Розділ 30. Несумісні поєднання лікарських засобів	422
Класифікація несумісностей	423
Фізичні (фізико-хімічні) несумісності	423
Хімічні несумісності	432
Фармакологічні несумісності	444

ДОДАТКИ

Додаток 1. Нормативна база, яка регламентує роботу аптек з виготовлення ліків	448
Додаток 2. Перелік назв лікарських форм, які використовуються при формуванні матеріалів реєстраційного досьє на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію) або при внесенні змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення	451

Додаток 3. Найважливіші рецептурні скорочення.....	472
Додаток 4. Витяги з наказу МОЗ України № 44 від 16.03.93 р.	473
Додаток 5. Витяги з наказу МОЗ України № 197 від 07.09.93 р.	484
Додаток 6. Ізотонічні еквіваленти за натрій хлоридом, натрій нітратом, натрій сульфатом, глюкозою, борною кислотою і депресією температури замерзання 1 % розчинів лікарських речовин (°C).....	497
Додаток 7. Фізико-хімічні властивості лікарських речовин та особливості їх введення в екстемпоральні ліки	502

Навчальне видання

Тихонов Олександр Іванович
Ярних Тетяна Григорівна

Аптечна технологія ліків

Підручник

*За редакцією лауреата Державної премії України
в галузі науки і техніки, академіка УАН,
професора **О. І. Тихонова***

Підписано до друку 29.01.19. Формат 84×108/16. Папір офсетний.
Гарнітура Мугіад Pro. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 55,44. Зам. 1916.

ПП “Нова Книга”
21029, м. Вінниця, вул. Квятека, 20
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2646 від 11.10.2006 р.
Тел. (0432) 52-34-80, 52-34-82. Факс 52-34-81
E-mail: info@novaknyha.com.ua
www.novaknyha.com.ua